

Phd-disszertáció tézisei

Elek Ottó

Ahogy lehet

Veres Péter szerepvállalásai politikai és szépirodalmi tárgyú írásainak tükrében

Irodalomtudományi Doktori Iskola

Miskolc

2015

Előzmények, célkitűzések

A Miskolci Egyetemen végzett felsőfokú tanulmányaim során figyelmem egyre inkább a népi irodalom felé terelődött. Ennek oka, hogy rendkívül fontosnak tartom a népi irodalom kérdésének az irodalomtörténeti diskurzusban való fenntartását, hangsúlyozását, hiszen a népiek által létrehozott szellemi alkotások, maga a népi mozgalom, mint politika- és köztudatformáló erő nélkül a huszadik század történelme elképzelhetetlen. A népi irodalom híradást közvetített a falu zárt, szigorú tradíciókon alapuló világából, amit a szociográfiák olvasói alaposabban megismerhettek. A parasztságnak, a földdel foglalkozó rétegnek ez a zárkózott, magába forduló attitűdje sok évszázados tapasztalatokon alapult. S ha arra gondolunk, hogy a jobbágyság 1848-as eltörlése után a nagybirtokrendszer a huszadik században is fennmaradt, konzerválva a jobbági szolgáltatások és kiszolgáltatottság rendszerét – igazat kell adnunk neki. Ha a termelőszövetkezetek mesterségesen kikényszerített normáit, beszolgáltatási kötelezettségét tekintjük; ha a privatizáció során a termőfölddel elkövetett visszaélésekre gondolunk – bizony megérthetjük a hajdani parasztok utódjainak tartózkodását. Hiszen nekik a történelem csupán alulnézetből látott, a mindennapi munkából felnézve töredékesen észlelt folyamat. Alsó-Magyarország: talán ez a megnevezés jellemzi leginkább a paraszti világot, amely a két világháború között kialakult népi mozgalom irodalmi és politikai tevékenységének origójában helyezhető el.

Ezt az elnyomottság-érzést igyekeztek megfogalmazni a népi írók és költők, akik maguk is a falu világából érkeztek, annak érzésvilágát, tapasztalatait, szokásrendszerét hordozták magukban. De azok (mint Németh László) úgyszintén, akik származásukat tekintve távol estek a parasztságtól, mégis érzékelték a parasztság helyzetére visszavezethető magyar sorsproblémákat. Egyetemi szakdolgozatomat Szabó Pál egyik ideologikus regényéről, az Új földről írtam. Azóta foglalkoztam Sinka Istvánnal és Veres Péterrel is; előadások és publikációk szintjén. A népi írók egyikénél sem talákoztam azonban oly mértékű önképzési, kitörési és érvényesülési vágygal, mint Veres Péter esetében. Elhivatottsága s a népi gondolat érvényre vitelében kifejtett munkássága; s nem utolsósorban politikai szándékú szövegeinek sorozata hívta fel rá figyelmemet. Célkitűzésem tehát jelen értekezésben az, hogy a népiségnek, mint csoportnak, közösségnek az ideológiáján túl közelebbről megismertessek egy egyéni utat; Veres Péter útját. A politikai írások vizsgálatával egyrészt igyekeztem fényt deríteni arra, hogy Veres Péter értékelésében milyen külső tényezők játszottak szerepet. A két világháború közötti időszakban a népi-urbánus vita szakaszai befolyásolták ezt az értékelést. Az író aktív politikai szereplése idején továbbra is érvényesültek a Horthy-korszakban

megfogalmazott vélemények, majd ezek 1956 után a népieket elítélő pártállásfoglalás megbélyegző vádjaival egészültek ki. Veres Péter halála után pedig ismét csak ideologikus szempontokat kellett figyelembe venniük az irodalomtörténet íróinak. Természetesen csakis olyanokat, melyek a szocializmus irodalompolitikájának keretei közé még éppen beilleszthetőnek bizonyultak. Merthogy az Aczél György meghonosította tiltás-tűrés-támogatás szentháromsága bizony dogmatikus alapossággal ragaszkodott a cenzorális zsinórmértékhez. Példának okáért: nyilván támogathatta a Veres Péterről szóló bármely írás megjelenését azon okból, hogy a népfront egységén ne nyíljék rés; eltűrhetette, hogy Veres Pétert piedesztálra emelje bármely szöveg, különösen azért, mert az író akkor már halott volt, politikai riválisként nem jelenthetett problémát; de megtilthatta azon írások túlzott részletességét, melyek Veres Péter nacionalizmusáról, netán antiszemitizmusáról szóltak. Az efféle passzusok ugyanis más alkalmakra tartogatandók. Amíg a szocialista munkáspárt kinyilvánította az elvi egységet munkás és paraszt között, addig Veres Pétert elvtársként kellett számon tartani. Mihelyt azonban az egység helyett a politikai vetélkedés került előtérbe; rögvest megjelentek az addig féken tartott rágalomok Veres Péterről s a népiekről. Ez történt a koalíciós időszakban, az 1956-os forradalom után s a rendszerváltás után is.

Veres Péter politikai szempontú értékelésén túlmenően szépírásaiban s ideologikus szövegeiben egyaránt mutatkozik egy érdekes probléma, amire Márkus Béla tanulmánya hívta fel a figyelmet.¹ Nevezetesen az, hogy miképpen választható külön az ember és a szerep (ismét csak a Németh alkotta fogalmak mentén haladva). Az említett tanulmány egy kiválasztott kötet szövegén keresztül vizsgálja e különbséget, ami meglátásom szerint Veres Péter teljes életművén áthúzódik. Jelen disszertáció másik deklarált célja tehát az, hogy kimutassa Veres Péter személyiségének valódi lényege, természete és a vállalt szerep közötti különbséget. Bizonyos alkotók esetében kimondhatjuk, hogy szerves egységet alkot az életútjuk és az életművük; számosan vannak azonban, akiknél élesen elválik egymástól. Hiszen a hadvezér/horvát bán Zrínyi Miklós eposza jó példaként szolgál a szerves egységre, viszont Berzsenyi Dániel gazdálkodó életmódja s mellette (utána) kialakuló költészete éppen a kettősség, az elkülönülés példája. Ebben az értelemben nem csak az ember és a szerep választható külön, hanem a prózai és a politikai alkotások is, hiszen az egyik az írást mint önkifejezést használja, a másik azonban egy ideológia szolgálatába áll. Az egyik a magánember hangján szólal meg, a másik a közéleti szereplővel szemben támasztott

¹ MÁRKUS Béla, „Író leszek vagy parasztvezér” (*Veres Péter Számadásának formálódása*)=Studia Litteraria, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézetének kiadványa, Tomus XXXV, Debrecen, 1997, 5-22.

elvárásoknak felel meg. Ily módon akár informálisnak és formálisnak nevezhetjük a két különböző beszédmódot, mert az írói szabadság a politikában igen korlátozottan érvényesülhet. Veres Péter életműve tehát szerepek mentén értelmezhető.

Az értekezés kutatási céljai

A magyar népiség gondolatának megjelenése jól nyomon követhető egészen annak az irodalmi időszaknak, korszaknak a lezárulta óta, mely a magyarságot, a magyar nemzetet vagy csupán a nemességgel, a nemesi öntudattal azonosította; vagy a népet, a népi környezetet úgy jelenítette meg irodalmi művekben, mint idealizált fogalmakat. A szó szoros értelmében vett népiség, a népi gondolat megszületése, egyáltalán vállalása kifejezetten a huszadik századra jellemző szellemtörténeti jelenség. Ennek megfelelően a népi irodalmat is akként kell értékelnünk, mint bizonyos körülmények fennállásával, feltételek teljesülésével létrejövő, a társadalmi változásoktól létrejöttében, alakulásában s következményeiben el nem szakítható szövegek összességét. Amennyiben a népi írók, költők származását, pályáját s törekvésit alaposabban szemügyre vesszük, ez az állítás mindenképpen igazolhatónak tűnik. Hiszen ki rendezett azelőtt olyan irodalmi pódiumot, melynek virtuális deszkáin egymás mellett állhatott volna egy számadó juhász, egy falusi kőművesmester, egy vidéki tanító és egy parasztgazda? S mikor nyílhatott volna lehetőség a paraszti érdekek politikai képviseletére? *A falu jegyzője* és a *Két választás Magyarországon* kellőképp megvilágítja a népi mozgalom kialakulásának eredőit, a társadalmi változások szükségességét.

A kutatás kezdetén célszerűnek találtam meghatározni a népiség fogalmát, méghozzá úgy, hogy elválasztottam a környező, a jelentésmezőbe tartozó fogalmaktól, melyekkel gyakran össze is mossák a népiséget. Az egyik ilyen fogalom a népiesség, ami már a felvilágosodás nemesi irodalmában megfigyelhető, ám térhódítására Petőfi költészetéig várni kellett. S Petőfi sokat idézett mondata kijelölte a népiességtől elváló mozgalminak nevezhető irányt: „*Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék...*” A népiséget a populizmustól is el kell választani, hiszen annak mind a politikai, mind az irodalmi változata más célkitűzéssel és eszközrendszerrel írható le. A népiség élesen elkülöníthető a történelmi hagyományok által befolyásolt nemzeti érdeklődésű irodalomtól is – habár egyes népi költők, mint Erdélyi József, Sértő Kálmán érintkeztek ezen eszmekörök: a kuruc hagyomány, a mitologizmus, a turanizmus témáival.

És persze a népiséget el kell különíteni az olyan fogalmaktól, mint a *völkisch*, *volkstümlich*, *Jugendbewegung*, amelyek számos közíró szerint egyenes utat jelölnek ki a nacionalizmus, a nácizmus és a fasizmus felé.

Értekezésem további részeiben a népi irodalom „derékhadának” egyik kiemelkedő alakjáról, Veres Péterről fogalmaztam meg állításaimat. Méghozzá azért róla, mert korának s mozgalmának egyik legellentmondásosabb alakjaként ő lehetne a népi irodalom "ideáltípusa". Megtestesíti mindazon sikereket és kudarccokat; haladó és retrográd nézeteket; esztétikumot és politikumot; bölcsességet s balgaságot, melyek a népiségben összegződnek. S nem utolsó sorban; Veres Péter korának egy olyan szereplője, akinek az életútja, irodalmi tevékenysége és politikai pályája a huszadik századot átívelte. Irodalmi tevékenysége tekintetében kora krónikásának, a magyar parasztság prózai mesterének mondhatjuk. Politikai tevékenysége is arra irányult, hogy a dolgozó parasztság érdekeinek minél hathatósabb képviselőjét megjelenítse: a két világháború között kevesebb sikerrel, a koalíciós időszakban majdhogynem sikeresen, a szovjet szorításában vergődve pedig már kizárólag az „ahogy lehet” elvét követve. Veres Péter politikai tárgyú munkái olyan dokumentumok, melyek nem csupán egyetlen ember, de egy egész politikai mozgalom elvi foglalatát adják. Kitűnik belőlük a népiségben rejlő sokszínűség, eklekticizmus; ugyanakkor a politikai tapasztalatok hiánya és a tévutakra fordulás lehetősége is.

Ilyen, tévedésekre alkalmat adó kérdés volt a harmincas évek nagy nemzeti sorskérdése, a modernizáció szándéka. Amellett, hogy ebben az időszakban mindkét vitázó fél, a népiek és az urbánusok is létrehozták a maguk modernizációs stratégiáját, Veres Péter egyértelműen a hagyományokhoz ragaszkodást képviselte. Értékrendjének csúcán a nemzet állt, azon belül is a család, a faluközösség, illetve saját népcsoportja, a parasztság. Népből és nemzetben gondolkodni: ez volt Veres Péter útjának egyik kijelölt irányvonala. Veres Péter népisége nem csak szocializmust vagy nacionalizmust jelentett, nem jobboldalt vagy baloldalt, hanem örök emberi értékeket, azok védelmét külső és belső romboló hatások ellen, minden körülmények között. Hiszen a politikusi szerep csak egy; a paraszt nézőpontja és mentalitása a másik. Szépirodalmi szövegeiben a parasztság addig rejtett értékei tárulnak fel, s rögzíti egy olyan világ állóképét, amely bomlóban volt már akkor, a két világháború között is. Veres politikusi szerepét a szocializmus elmélete befolyásolta a leghatásosabban, írói szerepe viszont a paraszti világ értékrendjét mutatta fel s őrizte meg. Így válhatott Veres Péter ideáltípussá.

A két szerep mellett a kettős mérce jelensége szembeűnő a népi mozgalom múltbéli és mai megítélésével kapcsolatosan. E megítélés egyik fejezete a népi-urbánus vita, melybe Veres Péternek törvényszerűen involválódnia kellett. Persze nem csak neki – a népi mozgalom szinte valamennyi résztvevőjének. Meg kellett védeniük magukat azon vádak ellen, melyek lépten-nyomon az antiszemitizmussal, fasizmussal azonosította a nemzeti érzületet. Ám az ő nézőpontjuk csupán az érem egyik oldalát jeleníti meg. A másik oldal, az urbánus álláspont; ha túlzásokba is esett, időnként szélsőséges véleményt fogalmazott meg; jól látta a misztikus nacionalizmus kiúttalanságát, irracionálisát, s a népi gondolkodás törzséből sarjadó vadhajtásokat. E vita mérlegelése során arra a következtetésre jutottam, amire a kortársak egy része: hogy a népi-urbánus összeűtközések sok esetben nélkülözték a megfelelő alapot s mindkét fél jobban járt volna, ha inkább a német náciizmus elleni összefogás dolgában egyezett volna meg. Így talán módosítható lett volna az a kényszerpálya, melyre a Horthy vezette magyar kormány a német szövetség következtében került.

A kutatás módszerei, a források feltárása és felhasználása

Veres Péter politikai tárgyú írásainak rendszerezésekor egyik alapelvem a kronológia volt. Időrendben vizsgáltam meg a szövegeket: a legelső, nyomtatásban megjelent újságcikktől (1928) egészen az általam utolsónak tekintett, politikai szándékú program-írásig (1948). Nem hiába nevezik az író gondolkodását eklektikusnak: e két évtizedben a demokratikus nézetektől a náci ideológiával határos kijelentésekig sokféle politikai koncepciót vizsgált Veres Péter. Igen, azt hiszem, a legjobb kifejezés a *vizsgálat* arra, ahogyan a Veres Péter és ezen politikai elképzelések közötti viszony jellemezhető. Nem nélkülözhettem a politikaelméleti kitekintést illetve a kortárs politikai áramlatok megjelenítését sem, mivel csakis ezek közegében vizsgálható objektív módon Veres Péter tanulmányírása. A szövegeket igyekeztem az eredeti, első kiadásban olvasni, hiszen a szöveghűség foka ezekben a legmagasabb. Megjegyzendő, hogy a *Számadás* és a *Mit ér az ember, ha magyar* kötetekből így is kihagyott a cenzúra egyes részleteket, főleg tartalmi okokra hivatkozva. A kronológia természetesen nem tükrözi a fontossági sorrendet. Az egyes fejezetek egy-egy kötetre épülnek, azt vizsgálják, mivel ezek a kötetek az összefoglalásai különböző politikai nézeteknek. Rajtuk kívül újságcikkeket, a népiséggel foglalkozó monográfiákat, tanulmányköteteket, levelezéseket, naplójegyzeteket, sőt, pártbeszámolókat, pártdokumentumokat is fel tudtam használni munkámhoz.

Az értekezés ezen része így a Veres Péter által alkotott fiktív irodalmi tereket, prózai alkotásokat figyelmen kívül hagyja, kizárólag a valóságvonatkozással telített, referenciális szövegekkel foglalkozik. A lábjegyzetelés ezeket a szövegeket követi. A disszertáció kitér a kötetben vagy cikkekben megjelent politikai elméletek recepciójára is, mint ütközőpontokra.

Külön fejezetet szántam a szépirodalmi művek vizsgálatára, hiszen a két szerep élesen elkülöníthető. Ezt a fejezetet szándékoltan ékeltem be a második világháború éveiben megjelent tanulmányok és a koalíciós időszakokkal foglalkozó, ismét csak politikai tárgyú írásokat elemző fejezet közé, hiszen 1945 szakaszhatárnak tekinthető. Nem csupán történelmi értelemben, de az egyes egyén életében is. A „parasztvezér”, ahogyan a politika sűrűjébe egyre beljebb hatolt, egyre inkább tudhatta, hogy milyen nehéz feladatot vállalt magára s milyen nehéz a politikusi szerepben helytállni. S amiképpen a politikus Veres Péter a jövő felé fordul, az író legalább oly mértékben fordul a múlt felé. Mert a parasztság múltban levő életmódját, kultúráját, szokásrendszerét már csak rögzítheti az író, egyebet nem tehet. Ennek a múltba tekintésnek sajátos vonása, hogy akaratlanul is megszépíti az ábrázolt múltat. Pedig a paraszti élet, ahogyan Veres Péter ábrázolja, igenis nehéz, túl nehéz egy emberi lény számára. Veres ismerteti a paraszti világ változását, aminek folyamata számos párhuzamot mutat azzal a generációkon keresztül húzódó folyamattal, amit Illyés műve, a *Puszták népe* bemutat. A változás egyértelműen szűkülő lehetőségeket, szaporodó korlátokat jelentett a parasztság számára, míg végül a huszadik század kezdetére határozott kitörési vágy kerítette hatalmába a legszegényebbeket. S életre hívta a népi mozgalmat, mely a legszegényebb rétegek képviselőit vállalkozott.

Veres szépirodalmi alkotásai felmutatják a paraszti világ értékeit, etikai-morális vonatkozásait, azt a tényt azonban kevésbé hangsúlyozzák, hogy éppen ezek az értékek könnyedén válhatnak a kitörés, a fejlődés gátjaivá. S a létező szocializmusban nem akarja észrevenni az író azt, amit a politikus tapasztal. Hogy immáron nem a parasztság sorskérdései a legfontosabbak a szocialista társadalom ideológusai számára, hanem a munkásságé; nem a magyar jelleg, alkat, karakter számít többé, hanem a szovjet minta követése. A földreform már nem aktuális gond, az egykézés, a születésszabályozás már tendencia, a „rongyemberség” már mindennapos jelenség. Ezt tapasztalja Veres a Rákosi-korszakban majd a Kádár-korszakban, ahol politikusi szerepe csak névleges, írói szerepe a tiszteleten alapul, ami a paraszti világot magában őrző Veres Péter-jelenség magva.

A tudományos eredmények összefoglalása, azok hasznosítási lehetőségei

A XX. század első két évtizedére tehetjük a magyar agrárius mozgalmak megerősödésének idejét, amikor a parasztság politikai érdekképviseletet is kap. Veres Péter első politikai tárgyú írása így tehát nem előzmények nélküli. A balmazújvárosi Földművelő Egylet nyújtotta a 16 esztendő Veres Péternek az első szellemi élményeket az ott olvasható lapok formájában. Önéletírása, a *Számadás* tanúsága szerint az eklekticizmus már akkor megjelent az író szellemi horizontján: a *Népszaván* kívül a *Világ*, a szabadgondolkodók lapja, illetve a *Világszabadság*, Csizmadia Sándor és a földmunkásszövetség lapja járt; a folyóiratok közül Nagy György *Magyar Köztársaság* című lapja, Fényes Samu *Úttörője*, melyekre visszaemlékezett, s ebben az időben válogatás nélkül falt mindent, Ignotustól, a polgári sajtó művelt képviselőjétől kezdve a *Népszava* baloldali szellemű vezércikkéig. Veres Péter szülőhelyén, Balmazújvárosban alakult meg 1908. április 6-án az Áchim L. András vezette Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt programjával elégedetlenek összefogásával az Országos Földművelő Párt. Ennek soraiban ismert meg az ifjú olyan karizmatikus parasztvezéret, mint amilyenné ő maga is vált férfikorára. Nyilvánvaló, hogy az 1919-es események sem hagyhatták érintetlenül ezt a fejlődési folyamatot, hiszen a hatalmas parasztközösség is megalakította a saját direktóriumát; s tagjaként Veres Péter tevőleges szerepet vállalt. Már ebben az időszakban meglelhetjük Veres Péter két évtizeddel később, 1939-ben megjelent kötetének, a *Szocializmus, nacionalizmusnak* az alapvetéseit: azt, hogy a szocializmus lehet az egyetlen üdvözítő út, mely a parasztság jogainak kivívásához vezethet; illetve hogy a szocializmus eléréséhez előbb a nacionalizmus megvalósítására van szükség, azaz ki kell fejlődnie a nemzeti érületnek. Már ekkor megfogalmazza a fiatal forradalmár a maga számára életfilozófiáját, méghozzá Nietzsche szavait felhasználva: *A legtöbb, amit az ember elérhet: a heroikus élet*. Vagyis a hit és a cselekvés egységében megvalósítani önmagunkat; merni és haladni előre. Meglehetősen romantikus célkitűzések ezek, ám egy olyan ember számára, aki a társadalom legalsó rétegéből indul el országhódító útjára, mint holmi mesebeli legény; annak bizony nagy szüksége van a hit formájában megnyilvánuló belső motorra, erőtartalékra.

S ismét eltelik majd két évtized, mire ez a mondat odakerül a *Mit ér az ember, ha magyar* kötet végére. Az 1932. év hozta meg azt a fordulatot Veres Péter írói pályáján, ami végleg a népben és nemzetben való gondolkodás pályájára terelte. Balmazújvárosban a válság miatt nem talált munkát, ezért Pestre ment az Általános Fogyasztási Szövetkezet raktárába dolgozni. A napi tizenegyhány órai munka mellett szellemi tevékenységre nem sok ideje

maradt, ám részt vett egy szociáldemokrata pártkongresszuson, ahol földmunkások is megjelentek már nagyobb számban. Egyik „osztályostársa” a nehéz földművessors elmondása közben rátért nagy fájdalomra, hogy akik megalázzák, sárba tiporják őket, a hatalom birtokosai, támogatói bizony sokszor maguk is paraszti származásúak. Ekkor sírta el magát Veres Péter, sokáig nem is tudott „magához jönni”. Nyilvánvaló, hogy ehhez hozzájárult az 1932-es év összes szenvedése, egy lázas betegség, a jövő kilátástalansága, az öt gyermek gondja, valamint a baloldali mozgalmakhoz és irodalmi körökhöz való csatlakozás reménytelensége is. Ennek az élménynek azonban meghatározó ereje lett, annak ellenére, vagy éppen azért, hogy misztikus átélésnek bizonyult. Ekkor sejtette meg, hogy a faji érzés nem üres demagógia, a magyar faj és a magyar paraszt külön valóságot jelent nem csak a világban, de a magyar nemzetben is. Innen hát a „faji” szocializmus eredője, nem pedig a hitleri mozgalmakból. Közvetlen terméke a magyarságélménynek *Az Alföld parasztsága* című kötet lett, melynek megjelenésétől kezdve Veres Pétert sokan elkönyvelték a faji misztikum képviselőjének. Veres Péter aztán 1934-ben csatlakozik az „új progresszióhoz”; ahogyan a népi mozgalmat titulálták a kortársak. Nem kevés szerepe volt ebben Németh Lászlónak, aki a fent említett kötet megírásához inspirációt adott.

A *Szocializmus, nacionalizmus* című kötet továbbgondolja a fajiság kérdését. Hogy miért pont ezt, annak okát a korszellemben kell keresnünk. Az ok egyértelműen az a diskurzus, ami a náci ideológia körül kialakult ebben az évtizedben. Meg kellett vitatni a faj, vértörzs, néparc, biológiai ideáltípus kifejezések tartalmát, definícióját; s e vitában nem csupán a népiek vettek részt, hanem Fejtő Ferenc és Ignó Pál válasza Veres Péter felvetéseire egyértelműen bizonyították, hogy a polgári ideológia is fontosnak tartotta a felmerült kérdések megválaszolását. A korszellem az oka a sajtóvitáknak is, melyek sajnálatos módon nemhogy konkrét eredményre vezettek volna, de elterelték a figyelmet a kormány bel- és külpolitikai tevékenységéről. A Márciusi Front és a szociográfia megismerő mozgalma hiába emelte fel szavát a vármegyerendszer feudális sajátságait még mindig őrző nagybirtokrendszer ellen; hiába mutatta be a mezőgazdasági népesség embertelen nyomorát és kizsákmányolását; hiába szólított fel népfrent-egységre; már késő volt.

Már a háború éveiben keletkezett az Ady-sort idéző kötet, a *Mit ér az ember, ha magyar*; a népfrentgondolatnak a legeggyértelműbb megfogalmazása, valamint a népi vezetők soron következő nemzedékének szánt kézikönyve. A levelek formájában megírt elmélkedések némileg emlékeztetnek Seneca filozófiai leveleire; s mivel számos visszaemlékező egyöntetű véleménye szerint Veres Péter rendkívül olvasott ember volt, nem zárhatjuk ki az ókori

nevelőt a népi író irodalmi mintáinak köréből. Ezt a feltevést bizonyítani látszik, hogy Veres Péter leveleinek egy része erkölcsi tanításokat tartalmaz, akárcsak Senecáé: a filozófia tenni tanít, nem beszélni. A kötet fenntartja azt a népi ideológiát, ami szerint a magyar vidék s annak is a paraszti lakossága a legfontosabb nemzetalkotó elem. Agrármivoltunkat tekintve ez az állítás igazolhatónak tűnik; azonban Veres Péter nem áll meg ennél a kijelentésnél s meggondolatlan módon hangoztatja középosztályellenességét. A magyar társadalom három rétegét tartja haladó szellemiségűnek: a parasztságot, a munkásságot és az értelmiségnek az alkotó munkát végző, a többi társadalmi réteg felé nyitott részét. Ez a tézis, illetve hogy Veres Péter vezéreket kívánt nevelni a parasztság legjobb fiaiból; meglehetősen éles hangú kommentárokat s vitákat gerjesztett. Maga Illyés Gyula, a népiek centrumának legjelesebbje is megjegyezte, hogy a néptől kapott, társadalmi ellenőrzés alatt álló hatalom vállalása nem egyenlő a hatalom megragadásával, amitől Veres Pétert óva intette. Ez a kötet hűen jeleníti meg a korszellemet abban a tekintetben is, hogy a nemzetkarakterológia területén tesz néhány lépést. Illyés Gyula, Málnási Ödön, Kornis Gyula, Beöthy Zsolt, Herman Ottó és Féja Géza mellett Veres Péter is igyekszik meghatározni, milyen a magyar. Az értekezésnek e fejezete igyekszik felfejteni azon okokat, melyek Veres Péternek a középosztályról, a magyar művészetről alkotott szélsőséges véleményéhez vezettek. Végül, de nem utolsó sorban a fejezet megmutatja, miként válhatott a kötet csonkított, cenzúrázott változata a háborús-nacionalista politikai törekvések illusztrációjává.

A soron következő fejezet a *Paraszsors, magyar sors* című füzet tartalmát elemzi. Habár ez az írás az előző kötetekhez viszonyítva jóval kisebb terjedelmű, mégis fordulópontot jelent szerzőjének politikai gondolkodásában. Érzékelhetjük benne a parasztkultusz idejének leáldozását, hiszen Veres Péternek is rá kellett döbbsennie, hogy a magyar politikai élet szereplői a paraszti szavazatokkal nem arra törekednek, hogy a nép sorsán javítsanak; csupán elméleteket gyártanak. A szerző sorra veszi ezeket az elméleteket; miféle megoldásokat kínálnak a földkérdésnek, mint régóta sürgető problémának a felszámolására. A népi mozgalom egyik nagy célkitűzése ez volt: a nagybirtok szorításában vergődő, felaprózódó, egykézést és nyomort okozó paraszti birtokok megnövelése. E célkitűzés járulékként jelenik meg Veres Péter publicisztikájában a kisüzem-nagyüzem kérdése, ami az önálló parasztgazdák saját földön való gazdálkodását avagy a szövetkezetbe tömörülést mérlegelte. A húszholdas paraszt kisbirtokos és egy napszámos példáján keresztül igyekszik a tanulmány megvilágítani, hogy akinek földje van, az jobban megél, így az osztálytalan parasztság elmélete mellett a magántulajdon szükségességét hangsúlyozódik ki. A politikai erőviszonyok

alakulását a korban jól érzékelteti Veres Péter kijelentése, amit 1943-ban a szárszói konferencián tett: röviden és velősen úgy értékelte a jövőt, hogy „Balra nézz!”

A szépirodalmi alkotások elemzésének következtetései szerint Veres Péter az írásnak közösségformáló hatást tulajdonított, hiszen nem győzte elégszer hangsúlyozni, hogy a parasztságnak nincs közösségi öntudata, nincs világnézete, nem rendelkezik semmiféle számottevő műveltséggel s nincs is benne akarat ezeknek a kialakítására. Politikai tárgyú írásait egyértelműen közösségi tettként értelmezhetjük, bennük a közösségformálás szándékán túl a kiemelkedés, a különbözőnvágyás akarata munkált. Kimondatlanul ugyan, de érzékelhetően: kiemelkedni a paraszti életből, a paraszti sors meghatározottságából. Eredeti szándékai között az írói és a parasztvezéri szerep közös vonásaként az alkotó értelmiségi összekötő szerepét jelöli meg Veres Péter. Hiszen, amint mondja, az értelmiség maga az az erjesztő anyag, összekötő habarcs, ami a társadalom rétegei között mindenütt elhelyezkedik. A népiek így szükségképpen meg kellett, hogy tagadják azt az életformát, amit mintának tekintettek. El kellett hagyniuk azt a paraszti nyelvhasználatot, amit megszoktak, mert a polgári olvasóközönség világos stílust igényelt. Veres nem tehetett mást, mint hogy őrizte a letűnt paraszti világ nyomait. Szépírásában így a múltra koncentrált, nem pedig a jövőre, amit a politikai tárgyú írások igyekeztek felvázolni.

A háború befejezése s a felszabadulás-megszállás után Veres Péter életpályája a politika irányába fordult. A koalíciós időszak rövid éveiben meglehetősen szűk mozgástérben, de igyekezett a kommunisták és a kisgazdák között lavírozni a Nemzeti Parasztpárt céljainak megvalósítása felé. Nyilván nem az ő hibája, hogy elnökként sem tehetett sokat ezért: emberi erő nem állíthatta meg a szovjet úthengert, mely egyformán földbe döngölt minden, a kommunistákétól eltérő politikai nézetet s pártot. Veres Péter számára egyetlen lehetőség maradt: elfogadni a Rákosi Mátyás által felkínált szerepet s a kormány tagjának maradni. Ebben az időszakban írta utolsó, a népi-nemzeti gondolatot hangoztató s a földkérdéssel foglalkozó politikai tárgyú művét. A *Paraszti jövő* megjelenése igencsak nagy aktualitásértéket jelentett: 1948 tavaszán a parasztpárt a földmagántulajdon irányvonalához tartotta magát, Veres és Erdei Ferenc a készülő szövetkezeti rendelettel kapcsolatban ki is fejtette a véleményét. A fokozatosság elvének betartását kérték a földművesszövetkezeti tagság kiszélesítésére irányuló törekvés betartásában, ám Rákosi augusztus 20-i beszéde után nyilvánvaló lett a kommunista párt azon törekvése, hogy a kollektivizálásra is kiterjessze a megkérdőjelezhetetlen agresszivitás elvét. 1948. április 22-én a MKP Politikai Bizottsága megalkotta a Szövetkezeti irányelveket, melyekben kifejtette, hogy nincsenek még meg a

feltételei a szövetkezeti gazdálkodásnak. Azonban a jugoszláv kommunista pártot, és Titot, a „láncos kutyát” elítélő párthatározat egyben azt is kimondta, hogy az ott működő magángazdaságok óráról-órára termelik a kapitalizmust. Így már érthetőbbé válik a hirtelen fordulat, ami 1948 tavasza és nyara között bekövetkezett: tavasszal még a szövetkezetek, és egyben a parasztpárt ellen foglalt állást a kommunista párt, nyáron viszont már egyenesen a szövetkezetesítés gyorsítását követelte. Ebben a változékony politikai légkörben *A paraszti jövő* elébe akart vágni a kommunista párt parasztpolitikájának, elsőként akarta ismertetni parasztpolitikáját, hogy ezzel is megpróbálja megakasztani, befolyásolni a kommunistákat. A tanulmány nem tudott valódi hatást kifejteni; mindenesetre jelzésértékű, hogy Veres Péter majd mindegyik könyve, de mindegyik tanulmánya körül széles társadalmi vita bontakozott ki, azt jelezve, hogy az adott téma sokak számára fontos. Mégis; az írónak bele kellett nyugodnia, hogy ha ő másképp látja is a dolgokat, de hiába, szegényparasztnak született, és immár a „munkás vezető”, azaz Rákosi.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a fent említett kötetek, tanulmányok elemzésén s értékelésén túl a politikus, a népi író, a közgondolkodó portréján kívül az értekezés megrajzolja az emberi vonásokat is. Merthogy Veres Péter gondolkodásából, elméleti munkásságából nem hagyhatjuk ki az emberi tényezőt; ennek valamennyi hibájával s erényével egyetemben. Veres Péter képtelen volt véka alá rejtteni véleményét. Ragaszkodott a régi paraszti etikához: megdöglenni lehet, de rongyembernek lenni – soha. Egyenes nyíltsággal; néha túl nyíltan kifejtette nézeteit a zsidóságról, a „nadrágos” emberekről, a nők társadalmi szerepéről, a modern gondolkodásról, a magyar képzőművészetről s színjátszásról. Ennek oka maga a paraszti morál volt, amely őszinteséget követelt. S azok a szerepek, melyekre Veres Péter vállalást tett. Szépíróként is az igazat írni, mondani a parasztok képviselőjében. Parasztszerepként pedig lázadni, ellenszegülni, tagadni mindazt, ami a paraszti értékrenddel, érdekekkel ellentétes; vagy ellentétesnek tűnő. Így egészíti ki egymást az író és a gondolkodó; az ember és a szerep.

Publikációk, előadások a témában

Előadások:

A Nyíregyházi Főiskola Temesvári Pelbárt Tudományos Diákkörének Vándorszemináriuma, 2006. november 10-11., Nyírbátor: *Veres Péter nemzetértelmezése, magyarságtudata*

A Miskolci Egyetem Doktorandusz-konferenciája, 2006. november 9, Miskolc: *Veres Péter nemzetfogalma*

60 éves lenne dr. János István. A tudós, a tanár, az ember, Emlékkonferencia a Nyíregyházi Főiskolán, 2012. október 3-4., Nyíregyháza: *A népi jövő. Veres Péter politikai, közéleti pályája a koalíciós időszakban*

Publikációk

Veres Péter magyarságtudata és nemzetértelmezése, Pedagógiai Műhely, 2007/1., 58-68.

Veres Péter magyarságtudata és nemzetértelmezése, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi kar szekciókiadványa, 79-89., Miskolc, 2006. november 9.

Kortársak vitája: „antiszemita vagy-é?”, Partium, 2010/2011 téli száma, 39-46.

A törpebirtoktól a kolhozig; A szövetkezeti kérdés vitája Veres Péter paraszti jövőképe kapcsán, Partium, 2011 tavasz/nyár, 94-103.

Tézis, antitézis, szintézis (Veres Péter: Szocializmus, nacionalizmus), Hítel, 2011/november, 103-113.

„Meg kell békélni a szocializmussal... „, A népi írók titkosszolgálati megfigyelése a Kádár-korszakban, Szabolcs- Szatmár-Bereg Megyei Szemle, 2014/3., 65-71.